Josep A. Grimalt

ENTRE L'ORALITAT I L'ESCRIPTURA

Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 58

58

biblioteca
Miquel dels Sants Oliver

Col·lecció impulsada pel Departament
de Filologia Catalana i Lingüística General
de la Universitat de les Illes Balears
i dirigida per Josep Massot i Muntaner
i per Joan Mas i Vives

Josep A. Grimalt

ENTRE L'ORALITAT I L'ESCRIPTURA

Edició a cura de Jaume Guiscafrè i Natàlia Hendriks

EDICIONS UIB
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT
AJUNTAMENT DE FELANITX
2022

Universitat de les Illes Balears
Edicions UIB
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ajuntament de Felanitx
Centre Cultural Felanitx

Primera edició: març de 2025
© Josep A. Grimalt, 2022
La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia de Montserrat (c/Ausiàs Marc, 92-98 — 08013 Barcelona) i de la Universitat de les Illes Balears (Edicions UIB. Cas Jai. Campus universitari. Cra. de Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma, Illes Balears).
ISBN: 978-84-8384-538-7
DOI: 10.22307/9788483845387/65/058

PRÒLEG

A principi de la dècada dels seixanta, Josep A. Grimalt Gomila (Felanitx, 1938) ja era llicenciat en Dret per la Universitat de Madrid —havia començat a la de Barcelona però, cosa habitual a l'època, va cursar el darrer any de carrera a la de Madrid— i, una vegada acabat el servei militar, es disposava —sense gaire convicció i encara amb menys entusiasme— a preparar oposicions per a obtenir el títol de notari. Una trobada fortuïta a la Universitat de Barcelona amb un paisà seu en va reorientar la dedicació professional:

> Jo me trobava en aquesta situació de què faig què no faig, què faig què no faig, me n'anava a la Universitat sense sebre què havia de fer ben bé. I un dia, d'aquests que temptejava i dubtava, me vaig trobar amb el poeta Miquel Bauçà. [...] Em va saludar i me va demanar què feia per allà, per la Universitat. Jo li vaig contestar: «És que no sé... Estic... Jo prepar oposicions a Notaries, però no m'acaba d'agradar... De vegades pens si me convendria matricular-me a Lletres...» No em va deixar acabar. Me va agafar per un braç, me va dur a la Secretaria [...] i va i me matricula. És a dir, va ser ell qui em va donar aquesta empenta.[1]

1. http://www.memoro.org/es-ca/Lletres--la-seva-vocaci%C3%B3_3304.html

El 1971 es va llicenciar en Filologia Romànica-Hispànica a la Universitat de Barcelona i de manera immediata, el setembre d'aquell mateix any, la Universitat el va contractar perquè impartís docència a la delegació de Mallorca. Paral·lelament, va cursar els estudis de doctorat a la mateixa Universitat i el 1975 hi va obtenir el títol de doctor en Filosofia i Lletres (Filologia Romànica-Hispànica). El 1976, va passar de professor adjunt contractat a professor adjunt interí i el 1977 va accedir a la categoria de professor agregat interí.

El 1978 es va publicar la Llei 18/1978, de 15 de març, sobre la creació d'una universitat amb seu a Palma. El 1979 se'n va publicar l'estructura dels centres que la integraven, entre els quals hi havia la Facultat de Filosofia i Lletres, que comptava aleshores amb una Divisió de Filologia, constituïda per dues seccions: la de Filologia Hispànica i la de Filologia Catalana. El 1980 Grimalt va obtenir-hi a la condició de professor titular. El 1983, la nova universitat va aprovar el primer Pla d'estudis de la Llicenciatura en Filologia Catalana, a la qual es va donar la consideració de preferent per la relació directa que tenia amb la realitat cultural i lingüística de la comunitat autònoma. L'any acadèmic 1983-1984 se n'hi va impartir el primer curs i de llavors ençà aquests estudis han fet part, de manera ininterrompuda, de l'oferta acadèmica de la Universitat de les Illes Balears —nom oficial des del setembre de 1985— i Grimalt hi va impartir docència durant tota la seva carrera professional.

El 2002 va accedir a la categoria de catedràtic i, una vegada jubilat, el 2004 va passar a ser catedràtic emèrit i ho va ser fins al 2008, quan feia 37 anys que estava al servei de la Universitat, gairebé tots integrat en el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Gràcies a la creació, el 2016, de la figura de l'investigador col·laborador, Grimalt continua estant-hi vinculat.

A la sessió ordinària del Consell de Departament de 3 de juny de 2015, i arran d'una proposta de Damià Pons, es va acordar que es recopilarien i publicarien en un volum els articles de Josep A. Grimalt i que aquesta tasca havia d'anar a càrrec d'un professor amb l'ajut d'un alumne que duria a terme, de manera retribuïda, la tasca de recopilació i de preparació dels originals

amb vista a l'edició. Em va correspondre a mi preparar el volum i vaig proposar a Natàlia Hendriks, que aleshores era alumna col·laboradora meva, si volia participar-hi i s'hi va avenir. Quan vaig comunicar l'acord del Consell de Departament a Josep A. Grimalt, va agrair la iniciativa, però va considerar que era excessiu reunir tots els seus articles acadèmics en un volum i va proposar-me que en publicàssim només una tria, que ell mateix es va encarregar de fer.

Aquest volum, doncs, aplega una selecció representativa dels articles i els capítols de llibre que Josep A. Grimalt ha publicat en revistes acadèmiques i en volums miscel·lanis o collectius al llarg de la seva carrera com a investigador, inicialment a la Universitat de Barcelona i després a la de les Illes Balears. Els catorze treballs que integren el volum són un reflex ben fidel dels camps de recerca per què s'ha interessat el professor:

> A mi m'agrada anar un poc d'una banda a una altra, no centrar-me sempre en les mateixes matèries [...]. Ara faig un treball sobre Montherlant. Vaig publicar un llibret que se titulava *La figura de Judes a la literatura*, que aquest títol ja dona una idea del contingut. A mi la literatura francesa m'atreu molt i per això sempre li he dedicat una certa atenció. Però vaja, principalment les dues meves línies de treball han estat les rondalles d'Alcover i l'obra de Llorenç Villalonga.[2]

L'ordenació dels treballs dins el volum segueix dos criteris complementaris: l'afinitat temàtica i l'ordre cronològic de publicació. Així, els vuit primers tracten sobre aspectes diversos de l'*Aplec de rondaies mallorquines* d'Alcover; hi segueixen els quatre dedicats a Llorenç Villalonga i a la seva obra; el tretzè estudia la relació de *La princesa de Clèves* amb el Jansenisme i, finalment, el darrer està dedicat a descriure el sistema d'articles determinats propi del català de Mallorca.

2. http://www.memoro.org/es-ca/Investigador--articulista-i-traductor_3307.html.

Si en té l'avinentesa, a Grimalt li agrada recordar que va ser durant el servei militar que va fer-se per primera vegada el propòsit conscient de dedicar-se a l'estudi i a la investigació de *l'Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Racó*:

> A mi m'enviaren a Àfrica, i els tres o quatre darrers mesos els vaig passar a Canàries. Allà m'enviaren la biografia de Mn. Alcover escrita per F. de B. Moll —*Un home de combat*— i també la convocatòria dels premis Ciutat de Palma, que aquell any —1962, crec— dedicaven un premi a un estudi sobre les rondalles. Va ser aleshores quan vaig veure que les rondalles podien ser un camp d'estudi important.[3]

La primera fita en què es va concretar acadèmicament aquest interès per l'estudi de l'*Aplec* d'Alcover va ser la defensa, el 18 de novembre de 1975, de la tesi doctoral «Classificació de les rondalles de mossèn Alcover: Introducció a llur estudi», que li havia dirigit Antoni M. Badia i Margarit, i amb la qual es va doctorar amb un excel·lent *cum laude*:

> La meva tesi doctoral ja va ser la primera passa per després fer un treball més aprofundit i més ben fet. Perquè advertiu una cosa i és que, quan jo estudiava la carrera, no hi havia a la Universitat, ni a la de Barcelona ni crec que a cap universitat d'Espanya, no hi havia cap assignatura de rondallística. És a dir, tots els coneixements de rondallística que vaig haver d'adquirir per poder fer la tesi els vaig haver d'adquirir d'una manera completament autodidacta i sense guia de ningú.[4]

La tesi com a tal va romandre inèdita, però el 1978 en va publicar la part introductòria i de caràcter més teòric amb el títol «La catalogació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi» (*Randa*, 7) i el 1979 les Edicions de la

3. Nicolau Dols, «Entrevista a Josep A. Grimalt», *Lluc*, núm. 790, 1996: 6.
4. http://www.memoro.org/es-ca/Les-rondalles-d-Alcover_3306.html

Universitat de Barcelona en publicaven el resum «Classificació de les rondalles de mossèn Alcover: Introducció a llur estudi», que consta d'una introducció de dues pagines seguida de la proposta de catalogació tipològica de les rondalles de l'*Aplec*, distribuïdes segons les categories previstes a l'edició de 1961 de *The Types of the Folkltale*, d'Antti Aarne i Stith Thompson. Tot i la difusió limitada que va tenir aquesta proposta de classificació, Josep M. Pujol s'hi refereix en aquests termes a la «Presentació» inclosa a la seva tesi de llicenciatura:

> No és gens inexacte afirmar que el grau de documentació, de rigor (per utilitzar un xibolet actual) i d'ambició científica a què havien arribat els «renaixenços» en el darrer quart del segle passat no ha tornat a assolir-se fins que el 1975 Josep A. Grimalt ha presentat a la Universitat de Barcelona com a tesi doctoral la catalogació de les rondalles de Mn. Alcover.[5]

El 1992 Grimalt va reprendre de manera continuada la seva dedicació a l'estudi de les rondalles d'Alcover. Aquell any va començar a gestar-se el projecte d'edició crítica i comentada de l'*Aplec* i Francesc de Borja Moll Marquès es va proposar la fita d'iniciar-ne la publicació el 1996, coincidint amb el centenari de l'aparició, el 1896, del primer volum que en va editar Alcover.

Entre el 1978 i el 1996, que va ser l'any en què efectivament va aparèixer el primer volum de la nova edició, Grimalt va publicar cinc treballs sobre rondallística, el darrer dels quals, «Les "notes de rondaies" de mossèn Alcover, entre l'oralitat i l'escriptura», s'ha inclòs en aquest volum.[6] Amb la celebració dels actes del cen-

5. La tesi de llicenciatura de Josep M. Pujol, «Contribució a l'índex de tipus de la rondalla catalana» (1982), dirigida per Jaume Vidal Alcover, també va romandre inèdita. Citam per l'edició de la «Presentació» inclosa a *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*, a cura de Carme Oriol i Emili Samper (Tarragona, Publicacions de la URV, 2013: 246).

6. Els altres quatre són «Els personatges de la rondalla meravellosa» (*Lectures Mallorquines*, Palma, Gràfiques Mallorca, 1979); «Blancanieves, una versió inèdita del tipus AaTh 310» (*Caligrama*, II/3.1, 1985); «A Majorcan Version of AaTh 713» (*Fabula*, 27, 1986), i «Les notes de mossèn Alcover com a reflex d'una font oral» (*Col·loqui sobre les fonts orals*, Palma, Servei de Publicacions i Inter-

tenari de la publicació de l'*Aplec*, el 1996, i els del centenari de la publicació de la *Lletra de convit*, el 2001, es varen succeir les ocasions perquè Grimalt iniciàs la seva etapa més productiva en relació amb aquesta línia d'investigació. D'aquesta etapa són els treballs «Les rondalles reconstruïdes de mossèn Alcover» i «Les rondalles de mossèn Alcover, entre el realisme i l'estil abstracte».[7]

El novembre de 2003, Anna Angelopoulos i Josiane Bru varen organitzar a Tolosa les jornades Nommer/classer les contes populaires amb la finalitat de «permettre une rencontre des spécialistes chargés, dans leur pays, d'élaborer un catalogue de contes de tradition orale».[8] Aquestes jornades varen ser les primeres que varen reunir els investigadors que després ens vàrem constituir en el grup ERGON-GRENO; Grimalt va participar de manera activa en gairebé totes les trobades del grup i en el marc d'aquestes trobades va publicar dos articles més.[9] D'altra banda, el novembre de 2005 a la Universitat Rovira i Virgili es va constituir formalment el Grup d'Estudis Etnopoètics, adscrit a la Societat Catalana de Llengua i Literatura i del qual Grimalt va ser membre fundador. En el marc de les trobades anuals d'aquest grup i de les publicacions que se n'han derivat s'inscriuren tres treballs, el primer dels quals, «En Tià de Sa Real: una forma hagiogràfica», també fa part d'aquest volum.[10]

---

canvi Científic de la UIB, 1992).

7. D'aquests mateixos anys són els treballs «El tema de l'amansiment de l'harpia a l'aplec de mossèn Alcover» (*Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Volum II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999) i «Relato bíblico y cuento popular (un ejemplo de Antoni M. Alcover)» (*La Bíblia en el arte y en la literatura: V Simposio Bíblico Español*, Pamplona, Universidad de Navarra,1999).

8. Anna Angelopoulos, Mihaela Bacou, Nicole Belmont, Josiane Bru: «Editorial», *Cahiers de Littérature Orale*, 57-58, 2005: 9.

9. «Notes sur le classement des contes d'Antoni M Alcover» (*Cahiers de Littérature Orale*, 57-58, 2005) i «La guerra de sexos en la narrativa oral» (*Imaxes de muller: representación da feminidade en mitos, contos e lendas*, Vigo, Universidade de Vigo, 2012).

10. Els altres dos són «Els viatges a l'"Aplec' d'Alcover» (*Illes i insularitat en el folklore dels Països Catalans*, Dolianova, Grafica del Parteolla, 2009) i «El tema sexual a l'Aplec de rondalles d'Alcover» (*Erotisme i tabús en l'etnopoètica*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2013).

Completen la dedicació de Grimalt a l'estudi de l'*Aplec* tres articles més, dos dels quals clouen la primera secció d'aquest volum: «La duplicitat d'objectes màgics a la història d'Aladdín i a una rondalla d'Antoni M. Alcover» —publicat en un volum d'homenatge al rondallista espanyol Julio Camarena, que va traspassar el 22 de novembre de 2004 i que Grimalt havia conegut a Tolosa el novembre de 2003—i «Reconeixement i desconeixement en el melodrama, el relat bíblic i la rondalla».[11]

Els set articles seleccionats per a aquest volum són els més significatius i els que revelen de manera més clara com estudia i analitza Grimalt l'obra rondallística de l'autor manacorí. De manera general, podríem dir que s'hi proposa quatre grans objectius: 1) estudiar la relació de les rondalles contingudes a l'*Aplec* amb la tradició oral de què Alcover les va arreplegar; 2) posar-ne en valor les qualitats estètiques com a textos literaris que són; 3) estudiar-les i analitzar-les amb les eines i els mètodes pròpis de disciplines acadèmiques com la teoria de la literatura, la narratologia, la lingüística i l'etnopoètica, i 4) posar-les en relació amb les que contenen altres aplecs, catalans i estrangers, i també amb altres obres literàries.

Treballs acadèmics a banda, però, on Grimalt desplega de manera més completa la seva erudició, la seva mirada crítica i els seus vastíssims coneixements sobre rondallística i els posa al servei del lector —especialitzat o no— és en les introduccions, les anotacions i els comentaris inclosos a l'edició crítica i comentada de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó* (Mallorca, Moll/Institució Francesc de Borja Moll/Nova editorial Moll, 1996-2022), la publicació de la qual culmina seixanta anys de dedicació a l'estudi d'aquesta obra.

L'editor i l'estudiós de Llorenç Villalonga

Una vegada acabat el servei militar, el 1962 Grimalt va presentar l'original d'*Història d'una dama i un lloro* al Premi Ciutat

11. N'ha quedat exclòs «Entre la Bíblia i la rondalla» (*Veus Baixes*, 3, 2015).

de Palma de novel·la, tot i que no tenia l'extensió mínima que n'exigien les bases. A Llorenç Villalonga, que n'era membre del jurat, li va agradar i arran d'aquesta circumstància varen fer coneixença i fins i tot varen compartir ocasionalment tertúlia al bar Riskal.

Poc després de conèixer l'autor de *Bearn*, Grimalt va seguir un curs de corrector de llengua catalana que impartia Eduard Artells i que auspiciava Òmnium Cultural, entitat que havia estat clausurada a principi de desembre de 1963 per ordre del governador civil de Barcelona. Una vegada superat el curs i amb el títol de corrector en mà, va començar a fer feina a Edicions 62. Quan l'editorial va decidir publicar-ne les *Obres completes*, ateses les queixes reiterades de l'autor mallorquí que els correctors li feien malbé la llengua dels originals, varen encarregar-ne la feina de revisió a Grimalt, que tenia el vistiplau de Villalonga. Només se'n va publicar un volum —*Obres completes* [El mite de Bearn] (1966)— i el projecte no va tenir continuïtat. Quan al cap d'uns anys l'editorial en va reprendre l'edició, va tornar a encarregar-ne la revisió a Grimalt, que la va dur a terme amb més seguretat i amb uns coneixements i un domini del sistema lingüístic més consolidats.

A part del volum esmentat suara, com a editor de l'obra de Llorenç Villalonga, Grimalt ha tengut cura dels volums següents: *Obres completes*, 3 volums (Barcelona, Edicions 62, 1988, 1993 i 1998); *La bruixa i l'infant orat* (València, 3i4, 1998); *Les fures* (Palma, COFUC / Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, 2006); *Selecció d'obres de Llorenç Villalonga*, 2 volums (Mallorca, COFUC / Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, 2006); *Rosa i Gris* (Palma, Lleonard Muntaner, 2011); *Morta de pipida* (Palma, Llibres Ramon Llull, 2017) i *Desbarats* (Mallorca, Institució Francesc de Borja Moll, 2018). També va col·laborar amb Maria del Carme Bosch en l'edició de *Proses rimades* (València, 3i4, 1995).

A la Nota del curador inclosa en el primer volum de la *Selecció d'obres de Llorenç Villalonga*, Grimalt adverteix que, com a editor, s'ha esforçat perquè «el text de cadascuna de les obres»

sigui «el més fidel a la voluntat de l'autor» i hi manifesta el desig que la seva tasca contribueixi «a acostar una mica més els textos a la forma que meresca esser considerada la definitiva». Aquestes observacions sens dubte es poden fer extensives a la resta de volums de què ha tengut cura, la majoria dels quals inclouen estudis introductoris, epílegs i aparats crítics i de notes molt valuosos deguts a ell mateix i que li han fet guanyar el respecte dels estudiosos de l'obra villalonguiana.

D'altra banda, l'interès de Grimalt per aspectes concrets de l'obra i de la figura de Villalonga s'ha plasmat en cinc treballs, quatre dels quals s'han inclòs en aquest volum: «Religió i aristocràcia en l'obra de Llorenç Villalonga», «Tècniques narratives de *Bearn*, de Llorenç Villalonga», «Llorenç Villalonga i la llengua catalana» i «Els avatars dels textos de Llorenç Villalonga».[12]

La literatura francesa

Que Grimalt sent una predilecció especial per la literatura francesa és bo de constatar només d'entrar al seu despatx: durant molts d'anys n'ha ocupat un lloc preferent —i encara ara hi és— un retrat emmarcat d'Anatole France amb la citació "Parlons des fées, et laissons le reste" a manera de peu de foto i una reproducció mecànica i ampliada de la signatura de l'autor de *Le livre de mon ami*, que és l'obra que inclou la citació esmentada.

L'aportació més important de Grimalt en relació amb la literatura francesa, però, no s'ha d'emmarcar en la seva activitat d'investigador acadèmic. El 1990, l'editorial Proa va publicar, com a número 288 de la col·lecció A Tot Vent, *La princesa de Clèves*, de Mme. de La Fayette, amb traducció, notes i epíleg de Josep A. Grimalt. El 2019 Quid Pro Quo Edicions va reeditar aquesta traducció, revisada, com a número 12 de la seva Col·lecció de Narrativa. Grimalt mateix considera que és la més

12. N'ha quedat exclòs «Llorenç Villalonga, lector de La Tour du Pin» (*Miscel·lània Gabriel Oliver Coll*, Barcelona, PPU, 2008).

important que ha dut a terme[13] i rememora així la circumstància que la va propiciar:

> Un dia varen venir de l'editorial Proa, de Barcelona, a presentar una novel·la d'en Miquel Àngel Riera a la Universitat. Clar, jo vaig parlar amb els que varen venir de l'editorial [...] i vaig dir: «Heu publicat la novel·la que a mi m'hauria agradat més traduir d'aquest món.» «¿I quina és?» Dic: «*El ball del comte d'Orgel*, de Raymond Radiguet.» «Oh», va dir el de l'editorial, «si ho haguéssem sabut, l'hauríeu poguda traduir vós...» [...]. Dic: «Però això ja està fet. No mos coneixíem... Però això se podria compensar: deixau-me traduir l'àvia de *El ball del comte d'Orgel*, que és *La princesa de Clèves* de Mme. de La Fayette.» I va dir: «Ah, sí. Bé, doncs, traduïu-la.» I jo vaig pensar que m'ho deia per deixar-me content. [...]. Ho vaig oblidar. I al cap de dos o tres mesos, o no tant, m'escriuen de l'editorial: «Escolti, ¿quan ens presentarà l'original de la traducció de *La princesa de Clèves*?» I jo vaig quedar espantat. I vaig dir: «No, no, no, no, m'hi he de posar rapidíssimament», perquè jo no m'havia pres seriosament aquella acceptació i resultava que era una acceptació ben formal.[14]

Per a aquest volum, Grimalt va seleccionar el treball «El Déu ocult de *La princesa de Clèves*», que analitza les relacions entre aquesta novel·la francesa del XVII i el Jansenisme i que s'ha de posar en relació amb l'article «El discurs espiritual dels incrèduls: el cas Montherlant»[15] i amb el Prefaci i el Postfaci a la selecció de *Màximes* de La Rochefoucauld.[16]

A propòsit d'aquests treballs, ho paga reparar en un element transversal present en diversos textos inclosos en aquest volum.

13. A part de *La princesa de Clèves*, també ha traduït *La guineu i el raïm*, de Guilherme Figueiredo (Palma, Edicions UIB, 1993), *Una cançó d'horabaixa*, de Nöel Coward, i *La versió de Browning*, de Terence Rattigan. Les dues darreres són inèdites, encara.

14. http://www.memoro.org/es-ca/Investigador--articulista-i-traductor_3307.html

15. *Comunicació. Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, 124, 2010.

16. Publicades en traducció catalana de Gabriel de la S.T. Sampol (Muro, Ensiola Editorial, 2008).